

Współczesne podejścia do uczestnictwa społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni w literaturze naukowej

A review of the scientific literature on contemporary approaches to local community participation in spatial planning

Maria Bednarek-Szczepańska

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN

ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa

bednarek@twarda.pan.pl

Zarys treści. Artykuł jest wynikiem przeglądu współczesnej literatury naukowej dotyczącej uczestnictwa społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni. Celem przeglądu jest ustalenie, jakie koncepcje i pojęcia stanowią podstawy teoretyczne opracowań, na jakich obszarach bada się uczestnictwo społeczności lokalnej w planowaniu, jakie metody włączania mieszkańców są najczęściej opisywane w literaturze. Przegląd objął 96 artykułów naukowych z lat 2010-2019 udostępnionych w bazie Web of Science. Literatura charakteryzuje się dużą różnorodnością w zakresie teoretycznego osadzenia partycypacji społeczności lokalnej w planowaniu. W zakresie metodycznym dominuje wykorzystanie nowoczesnych technologii do pozyskiwania od społeczeństwa opinii i wiedzy o przestrzeni. Prezentowany dorobek ukazuje szerokie spektrum nowatorskich narzędzi włączania społeczności lokalnej w planowanie przestrzeni. Mało uwagi poświęca się przełożeniu opinii i wiedzy uzyskanej od społeczności na decyzje planistyczne.

Słowa kluczowe: społeczność lokalna, planowanie przestrzeni, partycypacja społeczna, przegląd literatury.

Keywords: local community, spatial planning, public participation, literature review.

Wstęp

Społeczność lokalna jest jednym z kluczowych podmiotów we współczesnych koncepcjach dotyczących szeroko rozumianego rozwoju, zarządzania i planowania terytorialnego. Prawo mieszkańców do głosu w sprawach publicznych, które ich dotyczą, jest obecnie powszechnie uznawane, dyskusji podlegają natomiast formy i zakres uczestnictwa. Jedną z najważniejszych spraw publicznych jest dla mieszkańców przestrzeń, w której funkcjonują. Kształtowanie przestrzeni z uczestnictwem społeczności jest najbardziej uzasadnione na poziomie lokalnego środowiska. Mieszkańcy, w porównaniu z innymi podmiotami procesu planistycznego, dysponują największą wiedzą na temat swojego miejsca zamieszkania. Są też, co najmniej w minimalnym stopniu zainteresowani sprawami lokalnymi, gdyż one ich dotyczą bezpośrednio (Frieling et al., 2014).

Planowanie przestrzeni można rozumieć wąsko (jako planowanie przestrzenne *sensu stricto*, czyli sporządzanie planów zagospodarowania przestrzennego przez uprawnione do tego władze samorządowe) lub szeroko – jako proces odbywający się na kilku poziomach, obejmujący zarówno planowanie strategiczne, planowanie przestrzenne *sensu stricto*, pla-

nowanie obszarów chronionych, innych obszarów wydzielonych ze względu na określone cechy lub przeznaczenie, a także lokalizację przedsięwzięć, realizowany przez różne podmioty (władze samorządowe, instytucje ochrony przyrody, partnerstwa terytorialne itd.). Takie – szerokie, wielopoziomowe znaczenie planowania przestrzeni przyjęto w tej publikacji.

Spółeczność lokalna, w rozumieniu przyjętym w tym artykule, to stali lub tymczasowi mieszkańcy określonej przestrzeni. Doprecyzowania wymaga pojęcie uczestnictwa w planowaniu przestrzeni. Obejmuje ono szerokie spektrum procesów, od tych o charakterze formalnym i odgórnym, kiedy to instytucje (w szczególności władze lokalne) zwracają się do społeczności o opinię w ramach standardowych procedur, poprzez konsultowanie wykraczające poza standardowe procedury, po procesy oddolne i nieformalne, w których to społeczność lokalna jest inicjatorem, „projektantem” zmian w przestrzeni. Jak zauważają McAndrews i Marcus (2015), spektrum to osadzić można w tradycyjnych modelach demokracji: liberalnym i republikańskim. Formalne metody włączania społeczności w proces decyzyjny (możliwość zgłaszania uwag do projektów itp.) bazują najczęściej na liberalnej tradycji demokratycznej, w której to obywatel jest podstawową jednostką polityczną. Formalny proces ma charakter paternalistyczny, co przejawia się w kontrolowaniu przez urzędników, kiedy i w jaki sposób mieszkańcy wyrażają swoje opinie. Temu przeciwstawia się „republikański” model partycypacji, który ma charakter oddolnej aktywności podejmowanej z inicjatywy społecznej.

Koncepcje planowania przestrzennego zmieniały się w ciągu ostatniego stulecia. W pierwszej połowie XX w. dominował racjonalny model planowania, akcentujący wiodącą i kluczową rolę planisty, bez włączania społeczeństwa. W latach 60. XX w. zaczęto stopniowo dostrzegać potrzebę włączania w proces planistyczny różnych aktorów, w tym mieszkańców. Przełomowym momentem była publikacja Arnstein (1969), która w obrazowy sposób, w formie drabiny, ujęła poziomy uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji publicznych. Drabina ta wywarła istotny wpływ na teorię i praktykę planowania przestrzeni w krajach demokratycznych. Istotne znaczenie w formułowaniu roli społeczności miał też rozwój koncepcji planowania w oparciu o deliberację, której głównym teoretykiem była Healey (Collaborative planning, 1997). Pojawiały się syntetyzujące teoretyczne ujęcia nowych trendów w planowaniu przestrzennym, jak np. *new spatial planning* (Haughton et al., 2010). Uczestnictwo społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni stało się popularnym tematem badań naukowych.

Przedmiotem pracy jest przegląd prezentowanych w literaturze naukowej współczesnych badań na temat uczestnictwa społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni. Celem artykułu jest ustalenie, w jakich koncepcjach teoretycznych osadzone są współczesne badania uczestnictwa społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni, jakie metody i obszary uczestnictwa są najczęściej prezentowane w pracach naukowych.

Metoda badania i ogólna charakterystyka literatury poddanej przeglądowi

Przegląd objął publikacje naukowe indeksowane w bazie Web of Science w latach 2010–2019. Publikacje wyszukiwano wykorzystując różne kombinacje angielskich odpowiedników kilku pojęć kluczowych (m.in. planowanie, planowanie przestrzenne, społeczność lokalna, mieszkańcy, uczestnictwo/partycypacja). Z obszernych list wyników wyszukiwania, na podstawie tytułów lub abstraktów wybierano publikacje poświęcone

uczestnictwu społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni, w rozumieniu przedstawionym we Wprowadzeniu. Uwzględniono również te prace, w których społeczność lokalna była jednym z kilku podmiotów uczestniczących w planowaniu. Powstała w ten sposób baza obejmująca 96 publikacji¹.

Należy podkreślić, że zebrana baza artykułów nie jest wyczerpująca, ale stanowi reprezentację współczesnego dorobku w omawianej dziedzinie. Mając na uwadze skalę zasobów naukowych udostępnianych za pomocą bazy Web o Science oraz zastosowaną procedurę wyszukiwania, można uznać, że dokonany przegląd jest reprezentatywny dla światowej literatury.

Analizowaną literaturę można podzielić na kilka grup. Największą z nich (ponad 60%) stanowią studia przypadku projektów włączania społeczności lokalnej w planowanie przestrzeni. Są to projekty inicjowane przez różne instytucje, w tym władze lokalne, naukowców, organizacje, ukierunkowane na pozyskanie głosu społeczeństwa w celu jego wykorzystania w planowaniu przestrzeni; 11% to prace, w których ocenia się uczestnictwo społeczności lokalnej w planowaniu na podstawie przeglądu projektów, praktyki planistycznej w jakimś zbiorze przypadków czy przeglądu badań. Zaledwie 5% prac poświęconych jest oddolnym inicjatywom zmian w przestrzeni, podejmowanym przez samych mieszkańców. Pozostałe prace tworzą zróżnicowany zbiór.

Podstawy teoretyczne

Dziedzina planowania przestrzennego w epoce industrialnej zdominowana była przez pozytywistyczny model rozumienia przestrzeni. Jej planowanie traktowane było jako proces podejmowania decyzji w sposób racjonalny, bazujący na obiektywnej wiedzy eksperckiej (Davoudi, 2012) i obiektywnych zależnościach przyczynowo-skutkowych. W ostatnich latach nastąpił zdecydowany zwrot w kierunku paradygmatu humanistycznego w naukach o przestrzeni. Dotyczy to również sfery planowania przestrzennego². Teoria planowania ewoluuje w kierunku bardziej „płynnego”, relacyjnego rozumienia przestrzeni i bardziej kolaboracyjnego zarządzania przestrzenią. Charakterystyczną cechą współczesnego rozwoju teorii planowania przestrzennego jest wzrastająca rola społeczności lokalnej (Natarajan, 2013).

W tabeli 1 zebrano kluczowe pojęcia i koncepcje teoretyczne, do których odwoływali się autorzy w badaniach empirycznych nad uczestnictwem społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni, publikowanych w latach 2010-2019³. W zestawieniu widać, że są to różnorodne koncepcje i pojęcia, wywodzące się z kilku dyscyplin naukowych; niejednokrotnie badania osadzone są jednocześnie w kilku koncepcjach teoretycznych. Potwierdza to opinię Hartmanna (2012), że nie ma jednej całościowej teorii planowania przestrzeni – jest ono raczej osadzone w teoriach z różnych dyscyplin.

¹ Pominięto w przeglądzie te nieliczne publikacje, których pełne teksty nie były dostępne on-line.

² Odejście od pozytywistycznego nurtu w planowaniu przestrzeni wyjaśnia koncepcja „problemu złośliwego” (*wicked problem* – Rittel i Weber, 1973) (Hartmann, 2012). Proces planowania cechuje wysoka złożoność i zawoilość, niepewność; problem planistyczny jest zawsze unikatowy, a jego rozwiązanie nie może być przetestowane. Planisci podejmują decyzje wykraczające w przyszłość, nie znając tej przyszłości. Poziom skomplikowania rzeczywistości planistycznej jest tak wysoki, że rozumowanie racjonalistyczne zawodzi (Hartmann 2012).

³ W tabeli nie ma wszystkich publikacji będących przedmiotem przeglądu, gdyż część z nich nie zawierała odniesień do koncepcji teoretycznych.

Tabela 1. Koncepcje teoretyczne i kluczowe pojęcia, na których bazowały prace poświęcone uczestnictwu społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni, publikowane w latach 2010-2019

Theoretical concepts and key notions underpinning works (published 2010-2019) on participation of local communities in spatial planning

Kategoria	Koncepcje i kluczowe pojęcia		Publikacje
Społeczne i społeczno-polityczne	bazujące na deliberacji/ działaniu komunikacyjnym	<i>collaborative, communicative planning, collaboration</i> deliberacja, partycypacja deliberacyjna	Baker et al., 2010; Bourgoin et al., 2012; Damurski, 2012; Fox et al., 2013; Faehnle et al., 2014; Hanssen et al., 2014; Elbakidze et al., 2015; Kahila-Tani et al., 2015; Lin i Geertman, 2015; Lee et al., 2017; Mostegl et al., 2017; Natarajan, 2017; Santos, 2017; Baylan i Karadeniz, 2018; Wesley i Ainsworth, 2018; Vukomanovic et al., 2019 Cumming i Norwood, 2012; Illsley et al., 2014; Elbakidze et al., 2015; Leibenath et al., 2016; Gustavsson i Elander, 2016; Natarajan, 2017; Eilola et al., 2019
	innowacja społeczna		Sarkki et al., 2019, Nyseth et al., 2019
	demokracja	<i>local democracy</i> <i>participatory democracy</i>	Hanssen et al., 2014 Brown i Donovan, 2013
	governance	<i>participatory governance</i> <i>good governance</i> <i>smart governance</i> <i>environmental governance</i> <i>network governance</i> <i>spatial governance</i>	Damurski, 2012; Soomro et al., 2017; Sarkki et al., 2019 Feltynowski, 2015; Smith i Jentoft, 2017 Scholten et al., 2017 Newig et al., 2016; Piwowarczyk i Wróbel, 2016 Nyseth et al., 2019 Natarajan, 2017
	sprawiedliwość społeczna	sprawiedliwość środowiskowa sprawiedliwość proceduralna sprawiedliwość rozdzielcza sprawiedliwość przestrzenna	Moran et al., 2019 Bailey i Grossardt, 2010; Kersealers et al., 2013; Walker i Baxter, 2017 Kersealers et al., 2013 Bailey i Grossardt, 2010
	związane z wiedzą i uczeniem	społeczne uczenie społeczno-przestrzenne uczenie uczenie kolaboracyjne (<i>collaborative</i>) nauka obywatelska (<i>citizen science</i>) koprodukcja wiedzy (<i>knowledge co-production</i>)	Maynard, 2015; Natarajan, 2017 Natarajan, 2017 Elbakidze et al., 2015 Jarvis et al., 2015 Maynard, 2015

	<i>empowerment</i>		Aitken, 2010
	związane z miastem	<i>smart city</i>	Lin i Geertman, 2015; Panagiotopoulou i Stratigea, 2017; Scholten, 2017; Lalicic i Oender, 2018
		prawo do miasta	Kaczmarek i Wójcicki, 2016
	drabina Arnstein i jej pochodne		Baker et al., 2010; Bailey i Grossardt, 2010; Warren-Kretzschmar i Von Haaren, 2014; Olafsson et al., 2014; Eiter i Vik, 2015; Gustavsson i Elander, 2016; Elbakidze et al., 2016
Ekologiczno- ekonomiczne i ekol.-społeczne	usługi ekosystemowe		Faehnle et al., 2014; Brown i Fagerholm, 2015; Pietrzyk-Kaszyńska et al., 2017; McLain et al., 2017; Blake et al., 2017; Rall et al., 2019; Sarkki et al., 2019
	system społeczno-ekologiczny		Maynard, 2015; Verbrugge et al., 2019
	wielofunkcyjność krajobrazu		Baylan i Karadeniz, 2018
	holistyczne planowanie krajobrazu		Wu et al., 2017
Z dziedziny zarządzania	koncepcja koprodukcji		Frieling et al., 2012; Albrechts, 2013; Moran et al., 2019; Nyseth et al., 2019
Społeczno- geograficzne	związane z miejscem i przestrzenią społeczną	sense of place	Lee et al. 2017; Blake et al., 2017; Verbrugge et al., 2019
		place-framing, place-making	Bergeron et al., 2014; Poppe i Young, 2015
		tożsamość miejsca	Gustavsson i Elander, 2016
		społeczne wytwarzanie przestrzeni	Gustavsson i Elander, 2016; Natarajan, 2017
Inne	NIMBY	Gu, 2016	
	landscape design, geodesign	Bourgoin et al., 2012	

Największy wpływ na współczesne badania nad uczestnictwem społeczności w planowaniu przestrzeni mają nurty teoretyczne wywodzące się z nauk społecznych, politycznych i z pogranicza tych nauk. Najczęściej badacze odwołują się do koncepcji bazujących na pojęciu deliberacji (tab. 1). Pojęcie to wywodzi się z amerykańskiej teorii demokracji deliberacyjnej, której europejskim odpowiednikiem jest Habermasowska teoria działania komunikacyjnego. Deliberacja to proces szeroko rozumianej dyskusji, dialogu, który umożliwia wyrażenie różnorodnych interesów, opinii, potrzeb, wartości; proces poszukiwania wspólnych rozwiązań, ukierunkowany na osiągnięcie porozumienia (Elbakidze et al., 2015; Maynard, 2015). Rozwinięta w latach 90. ubiegłego wieku i niemająca utrwalonego polskiego odpowiednika teoria *communicative planning* (planowania komunikacyjnego) i nawiązująca do niej koncepcja *collaborative planning* (brak polskiego odpowiednika), bazujące na teorii działania komunikacyjnego, są najczęściej przytaczane przez współczesnych autorów jako teoretyczna podstawa badań. Odwoływanie się do koncepcji deliberacji czy działania komunikacyjnego wiąże się z przekonaniem o transformacyjnej sile dialogu (Cumming i Norwood, 2012). Opublikowano szereg prac analizujących planowanie jako proces kolaboracyjny na różnych obszarach, w tym miejskich (np. Faehnle et al., 2014; Wesley i Ainsworth, 2018), wiejskich (np. Cumming i Norwood, 2012; Elbakidze, 2015), nadmorskich (np. Fox et al., 2013; Smith i Jentoft, 2017), przyrodniczo cennych (np. Baylan i Karadeniz, 2018).

Governance (współrządzenie) jest powszechnie używanym terminem związanym z relacyjnym, sieciowym modelem rządzenia. Jednakże nie ma jasności co do konkretnego znaczenia tego terminu (Colebatch, 2017). Mimo jego wieloznaczności i wielowariantowości, słabości teoretycznej i konceptualnej, pojęcie *governance* jest też współcześnie używane w odniesieniu do uczestnictwa społeczności w planowaniu przestrzeni (tab. 1). Obecne jest w różnych odmianach i interpretacjach, zarówno tych klasycznych, o długich tradycjach, jak *good governance* (Feltynowski, 2017), jak i tych stosunkowo słabo zakorzenionych w literaturze, jak: *spatial governance* (przestrzenne współrządzenie czy współrządzenie przestrzenią – Natarajan, 2017), *environmental governance* (Maynard, 2015, Newig, 2016), *participatory governance* (współrządzenie partycypacyjne, Michels, 2012; Natarajan, 2017; Soomro et al., 2017), *smart governance* (Lin i Geertman, 2015). Pojęcie to jest stosowane przez badaczy raczej jako koncepcja „parasolowa” (por. Pawłowska, 2016), pod którą można „podpiąć” różne procesy uczestnictwa społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni i która jest przydatna przy formułowaniu ogólnych wniosków.

Uczestnictwo społeczności w planowaniu przestrzeni nawiązuje również do koncepcji koprodukcji (*co-production*), wywodzącej się z nauk o zarządzaniu. Pojęcie koprodukcji było tradycyjnie używane w kontekście współwytwarzania przez instytucje publiczne i obywateli usług publicznych, których sami są beneficjentami (Ostrom, 1996). W przypadku koprodukcji obywatele nie są klientami administracji publicznej, których potrzeby są uwzględniane w planowaniu, lecz są współplanującymi, na zasadzie synergicznej relacji. Albrechts (2013) określa koprodukcję jako wspólne przedsięwzięcie, w którym obywatele są częścią działania, a nie obiektem działania. To arena włączenia wielu głosów, której podstawą jest dogłębne zrozumienie skomplikowanej dynamiki relacji społeczno-przestrzennych, gdzie lokalna i ekspercka wiedza mogą być wykorzystywane na równych prawach. Koprodukcja to proces uczenia się, uznający wielość definicji problemów, wielość aspiracji (dążeń) i wielość dróg do ich zaspokajania. Ma ułatwić przebicie się nowym ideom i włączenie grup mniejszościowych. Nie istnieją konkretne zasady „techniczne”

i wytyczne prowadzenia procesu koprodukcji. To społeczności mają same go kreować. Koprodukcja to kreatywny proces stawania się, ukierunkowany na zmiany, oparty na etosie demokratycznym (Albrechts, 2013).

Frieling et al. (2012) wykorzystali to pojęcie do stworzenia ram teoretycznych dla współtworzenia przez mieszkańców lokalnych planów zagospodarowania, ich wspólnego wdrażania i oceny (*collaborative communities through coproduction*). Bazujący na koprodukcji model uczestnictwa społeczności lokalnej zakłada synergiczne współdziałanie instytucji i mieszkańców, prowadzące do uzgodnienia (*consent*) wspólnego planu. Model ten należy umiejscowić pomiędzy modelem liberalnym, w którym obywatele traktowani są jak klienci-konsumenci (którzy dokonują wyboru spośród proponowanych rozwiązań dla przestrzeni) a modelem republikańskim, w którym to inicjatywa planistyczna leży po stronie mieszkańców, a rolą instytucji i profesjonalistów jest ułatwianie im działań. Moran et al. (2019) użyli pojęcia koprodukcji jako bazy teoretycznej do prezentacji kilkuletniego procesu współtworzenia przez mieszkańców i instytucje planu rewitalizacji zlewni rzeki. Nyseth et al. (2019) osadzili w tej koncepcji badania innowacyjnych form włączania w planowanie przestrzeni miejskich tych grup społecznych, które najczęściej nie uczestniczą w tym procesie.

Nowatorskie sposoby angażowania społeczności lokalnych w planowanie przestrzeni są traktowane jako przejaw społecznej innowacji. Społeczna innowacja jest różnie definiowana, ale w większości definicji pojawiają się dwa zasadnicze elementy: (1) jest to zmiana w stosunkach i strukturach społecznych oraz (2) zmiana ta służy jakiemuś społecznemu celowi lub rozwiązuje istotny społecznie problem. Odnosząc się do sfery planowania miejskiego Nyseth et al. (2019) przyjmują, że do społecznej innowacji dochodzi poprzez zasadniczą zmianę relacji, pozycji i zasad w otwartym procesie uczestnictwa, wymiany i współpracy pomiędzy interesariuszami, czyli poprzez przekraczanie dotychczasowych granic wyznaczanych przez instytucje i prawo. Pojęcie społecznej innowacji wykorzystano też w badaniach dotyczących planowania obszarów leśnych (Sarkki et al., 2019). Innowacja społeczna jest tu rozumiana jako rekonfiguracja relacji pomiędzy państwem, społeczeństwem, podmiotami gospodarczymi i naukowymi, prowadząca do zmiany autorytarnego rządzenia obszarami leśnymi w kierunku współzarządzania partycypacyjnego, uwzględniającego potrzeby lokalnej społeczności.

W powyższym tekście pojawiły się już pojęcia wiedzy i uczenia się. To pojęcia wspólnie często używane w badaniach uczestnictwa społecznego w planowaniu przestrzennym (np. Aitken, 2010; Brown, 2012; Albrechts, 2013; Brown et al., 2014; Faehnle et al., 2014; Hanssen et al., 2014; Olafsson i Petersen, 2014; Borges et al., 2015; Ives, 2017; Nyseth, 2019). Na podstawie przeglądu literatury można wysnuć wniosek, że stały się one jednym z kluczowych elementów teorii planowania przestrzennego. Odzwierciedla to generalny trend w teorii i praktyce rozwoju społeczno-gospodarczego, przykładania coraz większej wagi do roli wiedzy w tymże rozwoju.

Jak zauważają m.in. Innes i Booher (2013) oraz Faehnle et al. (2014), w praktyce planistycznej generalnie panuje pogląd, że wiedza naukowa, obiektywna i precyzyjna jest przede wszystkim uprawniona w podejmowaniu decyzji planistycznych. Wiedza „z poziomu ulicy”, używając słów Frieling et al. (2014), powinna mieć jednak kluczowe znaczenie dla planistów, których zadaniem jest dostosować planowanie do lokalnej specyfiki społeczno-przestrzennej. Nierozwiązanym problemem, dyskutowanym szeroko w literaturze jest to, w jakich relacjach wiedza obiektywna (profesjonalna) ma współwystępować z subiektyw-

ną wiedzą i doświadczeniem społeczności w planowaniu (Faehnle et al., 2014). Kahila-Tani et al. (2019) rozróżniają planowanie oparte na wiedzy (*knowledge-based*), które integruje wiedzę uzyskaną z różnych źródeł od planowania opartego na dowodach (*evidence-based*), w którym wykorzystywane są wyłącznie dane obiektywne, naukowe. To pierwsze reprezentuje model interpretacyjny, drugie zaś pozytywistyczny (Davoudi, 2012). W literaturze stosuje się też dychotomię *hard – soft engineering*. W podejściu *hard-engineering* planowanie bazuje na danych dostarczanych przez ekspertów (Maynard, 2015), natomiast w podejściu *soft engineering*, które jest obecnie promowane w literaturze, kładzie się nacisk na integrację różnej wiedzy w zależności od potrzeb i warunków. Nawiązuje to do generalnej zmiany (w podejściu do badań, zarządzania czy planowania), która polega m.in. na uwzględnianiu innych źródeł i rodzajów wiedzy niż wiedza ekspercka.

Niektórzy autorzy posługują się szczególnymi kategoriami pojęciowymi: uczenia społeczno-przestrzennego (Natarajan, 2017), koprodukcji wiedzy (Maynard, 2015), uczenia kolaboracyjnego (Elbakidze et al., 2015) i nauki obywatelskiej (Jarvis et al., 2015). Natarajan (2017) wprowadza pojęcie społeczno-przestrzennego uczenia się – planowanie przestrzenne z uczestnictwem społeczności lokalnej określa się jako arenę uczenia się poprzez współpracę. W wyniku zaangażowania społecznego zasoby wiedzy w planowaniu przestrzennym zostają zmodyfikowane, ulegają zmianom. Społeczno-przestrzenne uczenie się ma miejsce w obrębie sieci podmiotów planowania, wśród których lokalni mieszkańcy odgrywają istotną rolę. Społeczność lokalna jest szczególnym typem wśród podmiotów współpracujących w planowaniu przestrzennym. Jest interesariuszem o charakterze rozproszonym – składa się z jednostek o zróżnicowanych doświadczeniach przestrzennych. Społeczność lokalna jest jednocześnie „klientem” planu, którego zapisy będą nań oddziaływać. Nie posiada najczęściej wiedzy profesjonalnej. Ze względu na swoje rozproszenie ma potencjał dostarczenia wiedzy bardzo szczegółowej i lokalnej, przestrzennie specyficznej, a także wiedzy z wielu perspektyw, dotyczącej różnych dziedzin polityki integrujących się w przestrzeni. Możliwość dostarczenia tej wiedzy wynika z praktyk przestrzennych (*lived space*) w rozumieniu Lefebvrego (1991), czyli z tego, w jaki sposób przestrzeń jest użytkowana, wykorzystywana. Mieszkańcy dostarczają wiedzy nie tylko o pojedynczych punktach w przestrzeni, ale pokazują wielorakie relacje pomiędzy miejscami (Natarajan, 2017).

Z kolei Maynard (2015), badająca proces planowania doliny rzeki, stosuje pojęcie koprodukcji wiedzy. Proces koprodukcji wiedzy w planowaniu przestrzeni cechuje się tym, że jest otwarty i dostępny, a zróżnicowani interesariusze, w tym społeczność lokalna („niecertyfikowani eksperci”), posiadający kontekstowo-specyficzną, bazującą na doświadczeniu wiedzę, są częścią procesu uczenia się. Proces ten nie odbywa się według ustalonych zasad, lecz musi być dostosowany do problemu. Integracja różnych, komplementarnych typów wiedzy, zarówno naukowej, jak pochodzącej z doświadczenia przynosi nową wiedzę (wiedzę grupową), dostosowaną do konkretnych warunków, której wykorzystanie przynosi zarówno korzyści społeczne, jak i środowiskowe. Koprodukcja wiedzy w planowaniu pozwala na holistyczne zrozumienie funkcjonowania systemów społeczno-przyrodniczych.

Elbakidze et al. (2015), badający uczestnictwo mieszkańców w planowaniu strategicznym, używają z kolei pojęcia *collaborative learning*. Zakładają, że strategiczne planowanie przestrzeni powinno być procesem uczenia się, włączającym wielu aktorów, reprezentujących różne punkty widzenia. Uczenie się polega na tym, że uczestnicy procesu wiążą swoje własne doświadczenia z danym zagadnieniem, wspólnie zastanawiają się i dyskutują dane zagadnienie. Dochodzi w ten sposób do tworzenia nowej wiedzy. Zwrot w kierunku *colla-*

borative learning wynika z tego, że tradycyjne metody konsultacji nie sprawdziły się jako narzędzie służące włączaniu różnych grup interesariuszy. Jarvis et al. (2015) odnoszą się natomiast do koncepcji *citizen science*, wskazując na korzyści dla planowania przestrzennego z pozyskiwania od społeczeństwa, przy wykorzystaniu najnowszych technologii, dużych ilości danych w szczegółowych skalach przestrzennych.

We współczesnych badaniach autorzy wciąż wykorzystują mającą już pół wieku drabinę Arnstein lub jej pochodne jako podstawę teoretyczną badań (Baker et al., 2010; Bailey i Grossardt, 2010; Warren-Kretzschmar i Von Haaren, 2014; Olafsson et al., 2014; Eiter i Vik, 2015; Gustavsson i Elander, 2016; Steiniger et al., 2016; Santos, 2017). Jej pochodną jest np. pięciostopniowa drabina partycypacji w planowaniu krajobrazu (Warren-Kretzschmar i von Haaren, 2014) czy pojęcie luki Arnstein (*Arnstein Gap*), czyli luki określającej różnicę pomiędzy pożądanym a faktycznym poziomem włączenia mieszkańców w podejmowanie decyzji o przestrzeni (Bailey i Grossardt, 2010). Drabina Arnstein jest też krytykowana ze względu na uproszczone, jednowymiarowe zobrazowanie partycypacji społecznej (Baker et al., 2010). Opiera się ona na dychotomii *top-down versus bottom-up*. Jak widać w tabeli 1 to „horyzontalne” podejścia do relacji pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w planowaniu przestrzeni (*collaborative planning, governance, co-production*) są obecnie w literaturze znacznie częściej reprezentowane niż podejście proponowane przez Arnstein.

Koncepcje bazujące na deliberacji lub koprodukcji, podejście *governance* czy drabiny uczestnictwa dotyczą przede wszystkim samego procesu planowania przestrzeni z udziałem społeczności. W poddanej przeglądowi literaturze autorzy odwołują się także do koncepcji uzasadniających to uczestnictwo w wymiarze etyczno-prawnym. Należy tu przede wszystkim wymienić koncepcję sprawiedliwości społecznej i jej pochodne. Uczestnictwo w planowaniu przestrzeni traktowane jest jako przysługujące mieszkańcom uprawnienie, należne im prawo wynikające z fundamentalnych zasad etycznych. Koncepcja sprawiedliwości społecznej w planowaniu przestrzeni jest odpowiedzią na ideologie kontestujące udział mieszkańców jako jednostek egoistycznych, przedkładających prywatny interes na dobro wspólne (Kersealers et al., 2013).

Walker i Baxter (2017) odwoływali się do sprawiedliwości proceduralnej w badaniach lokalizacji elektrowni wiatrowych z udziałem społeczności lokalnej. Wyróżniali cztery jej wymiary: dostęp do informacji, możliwości uczestnictwa, możliwości wpływu na wynik procesu oraz relacje z inwestorem. Najistotniejszy z punktu widzenia sprawiedliwości proceduralnej jest potencjał wpływu, jaki obywatele mogą wywrzeć na decyzje. Spośród wielu czynników mających wpływ na reakcję lokalnej społeczności na planowane inwestycje, brak sprawiedliwości w procesie decyzyjnym postrzegany jest jako główna przyczyna opozycji mieszkańców. Porównując dwa modele lokalizowania elektrowni wiatrowych stosowane w dwóch prowincjach Kanady okazuje się, że tam, gdzie stosowano bardziej oddolne, mniej technokratyczne podejście większa była akceptacja społeczna dla tych inwestycji (Walker i Baxter, 2017). Do koncepcji sprawiedliwości proceduralnej odnoszą się również badania nad udziałem społeczeństwa w planowaniu obszarów rolniczych i obszarów przyrodniczo cennych (Kersealers et al., 2013; Niedziałkowski et al., 2014; Nastran, 2015). Sprawiedliwość rozdzielcza przywoływana jest w kontekście wyników planowania, w szczególności korzyści i strat ponoszonych przez uczestników procesu (Kersealers et al., 2013). Planowanie doliny rzeki z uczestnictwem społeczności lokalnych Moran et al. (2019) osadzili w koncepcji sprawiedliwości środowiskowej, w literaturze pojawiają się też odwołania do sprawiedliwości przestrzennej (Bailey i Grossardt, 2010).

W pracach dotyczących planowania przestrzeni przyrodniczych, w tym miejskich terenów zielonych, udział społeczeństwa, w tym społeczności lokalnej umocowany jest w koncepcjach związanych z krajobrazem. Należy tu zwrócić uwagę na koncepcję usług ekosystemowych. Identyfikacja i utrzymywanie odpowiedniego zakresu usług ekosystemowych wymaga wiedzy o procesach i strukturach społecznych oraz ich interakcji ze strukturami i procesami przyrodniczymi (Faehnlea et al., 2014). Sarkki et al. (2019), prezentując projekt włączenia mieszkańców w planowanie lasów na Ukrainie wskazują, że doświadczenia społeczności lokalnych umożliwiają pełniejszą identyfikację usług ekosystemowych świadczonych przez lasy. Mieszkańcy dostarczają w szczególności wiedzy w zakresie usług kulturowych i regulacyjnych (Faehnlea et al., 2014; McLain et al., 2017; Pietrzyk-Kaszyńska et al., 2017). Jednakże jak zauważa Pietrzyk-Kaszyńska et al. (2017), wartości nieuchwytnie i niematerialne, które obszary przyrodnicze mają dla mieszkańców, często nie mieszczą się w klasyfikacjach usług ekosystemowych. Przy ich identyfikacji służącej planowaniu bardziej zasadne jest sięganie do koncepcji z pogranicza psychologii i geografii, np. miejsca. Inni badacze uzasadniają potrzebę uczestnictwa społeczeństwa w planowaniu krajobrazu odwołując się do jego wielofunkcyjności (Baylan i Karadeniz, 2018). Na problem stosowania w praktyce planistycznej holistycznego podejścia do krajobrazu zwracają uwagę Wu et al. (2017). Holistyczne planowanie krajobrazu, będące jedną z głównych idei Europejskiej Konwencji Krajobrazu, wymaga szerokiego uczestnictwa społecznego i dialogu pomiędzy społecznością lokalną i ekspertami, umożliwiającego wzajemne uczenie się. W odniesieniu do dolin rzek stosuje się pojęcie systemu ekologiczno-społecznego (Maynard, 2015; Verbrugge et al., 2019). Rzeka i jej otoczenie stanowi taki system, w którym zachodzą sprzężenia zwrotne, dlatego jej planowanie wymaga podejścia holistycznego.

We współczesnej literaturze dotyczącej uczestnictwa społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni obecne są odwołania do koncepcji związanych z miejscem, reprezentujących humanistyczny nurt geografii społecznej. Inaczej niż w nurcie pozytywistycznym, miejsce nie jest synonimem obiektywnie istniejącej przestrzeni. Jest subiektywnie doświadczane, definiowane i wartościowane (Davoudi, 2012). Dostrzega się potrzebę badania i uwzględnienia niematerialnych wartości miejsc, przywiązania do miejsc, a także negatywnych emocji związanych z miejscami w planowaniu zarówno miast, jak i innych obszarów (Brown i Brabyn, 2012; Karimi et al., 2017; Blake et al., 2017; Verbrugge, 2019). Na przykład Bergeron et al. (2014), stosując metodę wywiadów w drodze, badali „mikro-geografie” znaczeń (*micro-geographies of meanings*), stawiając pytania: jakie znaczenia mieszkańcy miasta przywiązują do miejsc, które miejsca są szczególnie ważne, a które nie są przez nich wspomniane i dlaczego. Znaczenia te, budowane na podstawie codziennych doświadczeń mieszkańców, mogą być wartościowym uzupełnieniem wiedzy eksperckiej planistów (Bergeron et al., 2014). Przy czym zauważa się, że mimo coraz większej uwagi poświęcanej w nauce tym zagadnieniom, w praktyce planistycznej i decyzyjnej kwestie relacji człowieka z miejscem, niematerialnych związków z miejscem (*sense of place*) nie są najczęściej brane pod uwagę (Verbrugge, 2019).

Na podstawie przeglądu kluczowych pojęć i koncepcji teoretycznych można mówić o ukształtowaniu podejścia, które Erdiaw-Kwasie i Basson (2017) określili mianem planowania społeczno-przestrzennego. Jego istotą jest kontekst społeczno-kulturowy. Społeczność lokalna uznawana jest za niezbędny, kluczowy i niezastępowalny podmiot w planowaniu przestrzeni. Konsekwencją takiego założenia jest koncentracja uwagi badaczy na sposobach aktywizacji społeczeństwa w procesie planowania.

Przestrzenie uczestnictwa

W tabeli 2 sklasyfikowano prace będące przedmiotem przeglądu ze względu na dominujący typ obszaru, którego dotyczyły. Badania uczestnictwa społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni koncentrowały się tradycyjnie na obszarach zurbanizowanych. Przegląd literatury ostatniej dekady pokazał, że prace dotyczące terenów zurbanizowanych dominują (46% analizowanych prac), ale inne kategorie obszarów są również przedmiotem zainteresowania badaczy partycypacji społecznej. Zaskakuje przede wszystkim duży udział prac poświęconych uczestnictwu mieszkańców w planowaniu obszarów przyrodniczych i krajobrazu (30%). Natomiast stosunkowo niewielka część dorobku będącego przedmiotem przeglądu dotyczyła uczestnictwa społeczności lokalnych w planowaniu wsi i małych miast (15%). Jest to pewna luka w literaturze przedmiotu. Pozostałe prace dotyczyły obszarów mieszanych, np. miejskich i wiejskich.

W badaniach poświęconych uczestnictwu społeczności lokalnych w planowaniu obszarów miejskich zwraca uwagę różnorodność podejmowanych zagadnień: planowanie parków i innych obszarów zielonych, w tym nawet miejskich nieużytków (nieformalnych terenów zielonych) (Pietrzyk-Kaszyńska et al., 2017), planowanie dolin rzek w obrębie miasta (Moran et al., 2019), zagęszczenie zabudowy osiedli (Kytta et al., 2013), planowanie różnych innych fragmentów miast, projekty inwestycji drogowych, kolejowych lub przemysłowych w miastach (Shen i Kawakami, 2010; Gu, 2016; He, 2016), planowanie przestrzeni turystycznej (Dragouni i Fouseki, 2017) czy nawet planowanie miasta po trzęsieniu ziemi (Ubaura i Akiyama, 2016). Mieszkańcy są też podmiotami, od których pozyskuje się opinie w ujęciu przestrzennym na temat poczucia bezpieczeństwa (np. Panek et al., 2018; Rall et al., 2019) czy hałasu (Borges et al., 2015; Jiang et al., 2018) służące kształtowaniu miejskiej przestrzeni. Najczęściej do zbierania opinii mieszkańców stosuje się narzędzia PPGIS lub VGI (o nich w dalszej części opracowania), których wykorzystanie było przedstawione w 70% prac dotyczących obszarów miejskich.

Badania na pozamiejskich obszarach przyrodniczych dotyczą m.in. lasów (np. Sarkki et al., 2019; Kangas et al., 2015), terenów podmokłych (Baylan i Karadeniz, 2018), rzek (Maynard, 2015), parków narodowych (Nastran, 2015), obszarów Natura 2000 (Piwowarczyk i Wróbel, 2016) czy wybrzeży i terenów nadmorskich (McLain, 2017; Munro et al., 2017).

Obszary o wartościach przyrodniczych stanowią jednocześnie przestrzeń społeczną i planowanie ich wymaga wiedzy o ich społecznym postrzeganiu (Nastran, 2015). Dlatego w pracach dotyczących obszarów przyrodniczo cennych podejmowane są głównie badania ich postrzegania przez mieszkańców (np. Brown i Brabyn, 2012; Niedziałkowski, 2014; Nastran, 2015; Baylan i Karadeniz, 2018) lub preferencji co do ich wykorzystania (Brown i Donovan, 2013; Munro et al., 2017; Brown et al., 2019). Przy tym podkreśla się, że celem pozyskiwania opinii mieszkańców jest ich wykorzystanie przez decydentów w procesie planowania.

Podczas gdy włączanie społeczności lokalnych w planowanie miast, będących miejscem ich zamieszkania nie wymaga na ogół szczególnego uzasadnienia, to już uczestnictwo w planowaniu obszarów przyrodniczych może być dyskusyjne. Dlatego badacze podejmujący tę tematykę podkreślają rolę, jaką wiedza i opinie pozyskane od mieszkańców mogą lub powinny odgrywać w procesie planistycznym. Kwestie ochrony przyrody są jednocześnie kwestiami społecznymi, a proces planowania ochrony – procesem społecznym (Jarvis et al., 2006 i prace tam cytowane). Możliwości ochrony obszarów lub gatunków cennych przyrodniczo i ich siedlisk są ściśle związane z poziomem ich społecznej akceptacji. Efek-

tywna ochrona wymaga wiedzy na temat wartości, jakie obszary przyrodnicze mają dla człowieka (Brown i Brabyn, 2012). Dane pozyskiwane od społeczności nie zastąpią danych naukowych, mogą natomiast odegrać istotną rolę w tworzeniu rozwiązań złożonych społeczno-ekologicznych problemów planistycznych poprzez przestrzenną integrację celów ochrony przyrody z wartościami i preferencjami społeczności (Brown et al., 2015). Społeczne preferencje w zestawieniu z danymi naukowymi pozwalają identyfikować lokalizacje, w których ochrona może być najskuteczniej realizowana. Społeczna akceptacja jest jednak tym kryterium, które najczęściej jest pomijane w praktyce planistycznej przy ocenach możliwości ochrony obszarów cennych przyrodniczo (Brown et al., 2019). Wykorzystanie w planowaniu społecznych wartości i preferencji, które albo są komplementarne, albo są w konflikcie z priorytetami ochrony przyrody, może prowadzić do bardziej realistycznych decyzji, stanowiących kompromis pomiędzy potrzebami społecznymi a potrzebami ochrony (Karimi et al., 2017).

W badaniach dostrzega się potencjał wiedzy przyrodniczej, jaką dysponują mieszkańcy (Brown, 2012; Brown et al., 2015; Munro et al., 2017). Dokonano porównania nieprofesjonalnej wiedzy mieszkańców z wiedzą ekspercką sprawdzając, jak spójny jest przestrzenny obraz naturalnej roślinności stworzony na podstawie punktów zaznaczanych przez respondentów z obrazem stworzonym na podstawie bazy danych pokrycia terenu. Badania te wskazały, że respondenci dość precyzyjnie potrafili wskazać miejsca występowania naturalnej roślinności (Brown, 2012; Brown et al., 2015).

Badania zróżnicowanych preferencji społecznych w zakresie wykorzystania lasów (Brown i Donovan, 2013) czy obszarów podmokłych (Baylan i Karadeniz, 2018) pełnią istotną rolę w identyfikacji potencjalnych konfliktów przestrzennych. W przypadku planowania rzeki i jej otoczenia, stanowiących system ekologiczno-społeczny, zwraca się uwagę na to, że jego zrozumienie, a w następstwie podejmowanie efektywnych decyzji planistycznych, korzystnych zarówno z ekologicznego, jak i społecznego punktu widzenia, nie jest możliwe bez społecznego komponentu wiedzy. Podobnie w przypadku planowania obszarów nadmorskich i wybrzeży (Munro et al., 2017; Smith i Jentoft, 2017). *Marine Spatial Planning* konceptualizowany jest jako interaktywny proces współzarządzania, bazujący na deliberacji, służący rozwiązaniu skomplikowanych problemów i godzeniu sprzecznych interesów w planowaniu przyrodniczo-społecznego systemu, jakim jest obszar nadmorski (Smith i Jentoft, 2017).

Obszary wiejskie relatywnie rzadko były przedmiotem zainteresowania badaczy uczestnictwa społeczności w planowaniu przestrzeni. Zaledwie 13 prac poświęcono partycypacji społecznej w planowaniu wsi i małych miast poza obszarami metropolitalnymi. Trudno na podstawie tak niewielkiego zbioru formułować uogólnienia, tym niemniej warto zwrócić uwagę na niektóre wątki. Przedmiotem badań są m.in. inicjatywy włączania w planowanie społeczności zmarginalizowanych, o znaczącym poziomie analfabetyzmu, ze słabo rozwiniętych obszarów Afryki lub Azji (Eilola, 2019; Bourgoin et al., 2012). Trzy spośród prac dotyczyły udziału mieszkańców w procesie lokalizacji elektrowni wiatrowych lub słonecznych na obszarach wiejskich. W 4 na 13 prac badano uczestnictwo mieszkańców z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi bazujących na GIS, co w porównaniu z literaturą dotyczącą miast i obszarów przyrodniczych stanowi udział dość niski. W grupie prac dotyczących obszarów mieszanych warto wspomnieć te przedstawiające uczestnictwo mieszkańców w planowaniu dolin rzek i dorzeczy (Newig et al., 2016; Verbrugge, 2019), obejmujących zarówno tereny zurbanizowane, jak i przyrodnicze. Zwraca się tu uwagę

na potrzebę planowania z uwzględnieniem funkcji i powiązań ekologicznych, choć w praktyce okazuje się, że położenie dorzecza w kilku jednostkach administracyjnych utrudnia takie planowanie (Verbrugge, 2019).

Tabela 2. Klasyfikacja publikacji poświęconych uczestnictwu społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni ze względu na typ obszaru (tabela obejmuje 87 prac; pominięto publikacje, w których lokalizacja nie była podana, głównie metodycznych)

Classification of publications on the participation of local communities in spatial planning by type of area (the table includes 87 works; not included are publications in which the location was not given, and hence mainly methodological nature)

Obszary	Uszczegółowienie	Publikacje
Zurbanizowane (miejskie i podmiejskie)	planowanie miasta ogólnie; planowanie fragmentów miast lub obszarów podmiejskich	Damurski, 2012; Panek, 2018; Santos, 2017; Ubaura i Akiyama, 2016; Kahila-Tani et al., 2015; Wu et al., 2010; Panagiotopoulou i Stratigea, 2017; Hanssen et al., 2014; Czepkiewicz et al., 2017; Czepkiewicz et al., 2018; Bąkowska-Waldmann et al., 2018; Soomro et al., 2017; Scholten, 2017; Rzeszewski i Kotus, 2019; Kaczmarek i Wójcicki, 2016; Gustavsson i Elander, 2016; Borges et al., 2015; Lin i Geertman, 2015; Delitheou et al., 2019; Wesley i Ainsworth, 2018; Jiang et al., 2018; Nyseth et al., 2017; Poppe i Young, 2015; Kytta et al., 2013; Shen i Kawakami, 2010; Atzmanstorfer et al., 2014; Bergeron, et al. 2014; Frieling et al., 2014; Moran et al., 2019; Dragouni i Fouseki, 2017
	planowanie terenów zielonych, parków na obszarach zurbanizowanych	Pietrzyk-Kaszyńska et al., 2017; Faehnle et al., 2014; Rall et al., 2019; McGlone, 2016; Feltynowski, 2015; Ives et al., 2017
	lokalizacja inwestycji na obszarach zurbanizowanych	Matthews et al., 2015; McAndrews i Marcus, 2015; Legacy, 2016; Gu et al., 2016; He et al., 2016
Przyrodniczo cenne	planowanie obszarów morskich i nadmorskich	Munro et al., 2017; Brown, 2017; Smith i Jentoft, 2017; Piwowarczyk i Wróbel, 2016; Jarvis et al., 2016; Jarvis et al., 2015; De Freitas et al., 2013; Fox et al., 2013; Blake et al., 2017
	planowanie rzek	Maynard, 2015
	planowanie lasów	Sarkki et al., 2019; Kangas et al., 2015; Brown et al., 2015a; Brown et al., 2014; Brown i Donovan, 2013; Mc Lain et al., 2017
	planowanie innych obszarów przyrodniczo cennych	Nastran, 2015; Niedziałkowski et al., 2014; Brown i Brabyn, 2012; Brown et al., 2019; Karimi et al., 2017; Brown, 2012; Baylan i Karadeniz, 2018; Brown i Fagerholm, 2015; Lee et al., 2017
lokalizacja inwestycji na obszarach przyrodniczo cennych	Wu et al., 2017	
Wiejskie i małe miasta	planowanie obszarów wiejskich lub małych miast	Cumming i Norwood, 2012; Eiter i Vik, 2015; Eilola et al., 2019; Brown et al., 2018; Bourgoin et al., 2012; Elbakidze et al., 2016; Warren-Kretzschmar i Von Haaren, 2014; Kerse-laers, 2013; Sun et al., 2019
	lokalizacja inwestycji na obszarach wiejskich lub w małych miastach	Olafsson et al., 2014; Mostegl et al., 2017; Walker i Baxter, 2017; Leibenath et al., 2016
Mieszane		Brown et al., 2015b; Karimi i Adams, 2019; Natarajan, 2017; Illsley et al., 2014; Vukomanovic, 2019; Verbrugge, 2019; Newig et al., 2016

Metody włączania społeczności lokalnych w planowanie przestrzeni

Jak wyżej wspomniano, literatura zdominowana jest przez studia przypadków włączania społeczności lokalnej w planowanie przestrzeni przez władze, planistów czy współpracujące z nimi instytucje naukowe i organizacje. Największą grupę stanowią prace, w których prezentowane jest wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) do pozyskiwania opinii i wiedzy o przestrzeni od społeczeństwa. W 56% analizowanych prac przedmiotem badania były przypadki włączenia społeczeństwa w planowanie przestrzeni z wykorzystaniem metod bazujących na ICT.

Narzędzia bazujące na ICT służą pozyskiwaniu od społeczeństwa opinii i wiedzy przestrzennej w celu wykorzystania ich w planowaniu miejskim (np. Czepkiewicz et al., 2017; Pietrzyk-Kasińska et al., 2017; Jiang et al., 2018; Panek, 2018; Kahila-Tani et al., 2019; Rall et al. 2019), wiejskim (np. Eilola, 2019), obszarów chronionych (np. Jarvis et al., 2015; Karimi et al., 2017; Brown et al., 2019), lasów (Brown et al., 2013; Kangas et al., 2015), dorzeczy (Verbrugge et al., 2019), obszarów nadmorskich (Munro et al., 2017) i innych. Funkcjonuje w tym zakresie kilka pojęć, jak PPGIS (*Public Participation GIS*, funkcjonujący w literaturze od lat 90. XX w.), PGIS (*Participatory GIS*) czy VGI (*Volunteered Geographic Information*), które są w różny sposób systematyzowane i definiowane, jak i pojęcia o charakterze parasolowym, jak geopartycypacja (Panek, 2016). W podejściu Browna i Kytty (2014) PPGIS koncentruje się na pozyskaniu przez władze od społeczeństwa wiedzy potrzebnej w planowaniu przestrzeni i realizowane jest w krajach rozwiniętych. Z kolei PGIS obejmuje procesy inicjowania partycypacji społecznej w planowaniu przez organizacje pozarządowe w krajach rozwijających się i nacisk położony jest nie tyle na jakość wiedzy przestrzennej, co na upodmiotowienie społeczności lokalnych. Istotą VGI jest tworzenie przez członków społeczności, najczęściej w ramach oddolnej inicjatywy, zasobów wiedzy przestrzennej przy pomocy różnych narzędzi i aplikacji, zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się.

Geopartycypacja to pojęcie wprowadzone do literatury przez Panka (2016), obejmujące wszelkie techniki partycypacji społecznej związane z tworzeniem zasobów wiedzy przestrzennej przy wykorzystaniu map cyfrowych lub urządzeń określających lokalizację. Próbę usystematyzowania geopartycypacji podjął Zhang (2019). Rozróżnia on geopartycypację, która tylko wykorzystuje GIS/Geoweb od geopartycypacji, która polega na tworzeniu Geoweb. Ta pierwsza kategoria, którą można utożsamiać z PPGIS, obejmuje tradycyjne, czyli konsultacyjne metody zastosowania GIS, jak geoankiety, mapy interaktywne służące pozyskiwania społecznych opinii na potrzeby konkretnego planu, strategii, w celu znalezienia odpowiedzi na konkretny problem planistyczny. Udział mieszkańców ma w tym przypadku charakter aktywny. PPGIS może przyczynić się do wzmocnienia układu top-down w planowaniu przestrzennym, gdyż są to metody projektowane i stosowane głównie przez władze i planistów (Kahila-Tani et al., 2015; Rzeszewski i Kotus, 2019), nie zaś oddolnie.

W drugiej kategorii geopartycypacji wg Zhanga wyróżnić można metody aktywne i pasywne. Metody aktywne wykorzystywane są do pozyskiwania przez władze i planistów opinii i wiedzy od mieszkańców, ale nie w sposób ściśle ukierunkowany, nie na potrzeby konkretnego opracowania planistycznego. Metody te umożliwiają dobrowolne tworzenie przez społeczność zasobów wiedzy przestrzennej dotyczącej tematów, które są dla niej istotne (Goodchild, 2007; Hall et al., 2010, za Kahila-Tani et al., 2016). W takim przypadku mówimy o VGI (*volunteered geographic information*). Metody VGI są formą *crowdsourcin-*

gu. Pod pojęciem geopartycypacji pasywnej wg Zhanga kryje się nieświadome i pośrednie uczestnictwo mieszkańców – przestrzennie specyficzne informacje pozyskiwane są ze źródeł takich jak np. blogi, fora, media społecznościowe.

Szybki rozwój technologii komunikacyjno-informacyjnych daje możliwość kreowania coraz bardziej różnorodnych narzędzi służących pozyskaniu wiedzy przestrzennej od mieszkańców. Kombinacja zbierania informacji przestrzennych metodą *crowdsourcingu* z formułą dyskusji bazującą na koncepcji mediów społecznościowych tworzy nieznaną do tej pory możliwość uczestnictwa społeczności lokalnych w planowaniu. Przykładem są opisywane przez Atzmanstorfera et al. (2014) platformy internetowe, umożliwiające mieszkańcom powiązanie swoich obserwacji dotyczących miejsca zamieszkania z obserwacjami innych członków społeczności lokalnych. Tworzenie takich narzędzi osadzone jest w teoretycznym nurcie społeczno-przestrzennego uczenia się i bazuje na założeniu, że członkowie społeczności lokalnych są dobrymi obserwatorami problemów występujących w ich miejscu zamieszkania, a uzyskana od nich wiedza jest wartościowym wkładem w planowanie przestrzenne. Platformy pozwalają też na wymianę informacji z innymi społecznościami lokalnymi na temat określonej kategorii problemu w przestrzeni, włączenie instytucji, władz lokalnych i oferują formuły rozwiązywania problemów w przestrzeni. Nowoczesne narzędzia mają jednak najczęściej charakter testowy i funkcjonują poza procedurami planowania przestrzennego.

Innym przykładem wykorzystania nowoczesnych technologii w planowaniu przestrzeni z udziałem społeczności lokalnej jest partycypacyjne modelowanie przestrzeni (*geospatial participatory modelling*; Vukomanovic et al., 2019). Techniki modelowania dają możliwość symulacji dynamicznych procesów zachodzących w przestrzeni, ich wizualizacji, co pozwala społeczności lokalnej je zrozumieć i współtworzyć scenariusze zagospodarowania przestrzeni i jego przyszłych skutków. Zachodzi koprodukcja wiedzy, która prowadzi do bardziej realistycznego modelowania i tworzenia scenariuszy.

W literaturze szeroko komentowane są zalety stosowania metod geopartycypacji. Umożliwiają one większe liczebnie uczestnictwo społeczności niż tradycyjne metody (Feltynowski et al., 2015; Borges et al., 2015; Rall et al., 2019; Brown et al., 2019), zwłaszcza włączenie ludzi młodych (Kahila-Tani et al., 2016; Bąkowska-Waldmann et al., 2018). Pozyskiwane informacje są jednoznacznie przypisane do konkretnych miejsc (Brown et al., 2019). Zwraca się uwagę na niezależność opinii, co jest zaletą w porównaniu do metod warsztatowych (Rall et al., 2019; Kahila-Tani et al., 2016) i ich anonimowość (Kahila-Tani et al., 2019) oraz na niższe koszty dla administracji (Bąkowska-Waldmann et al., 2018), a także wyższą efektywność komunikacji na linii mieszkańcy-planiści-władze (Lin i Geertman, 2015; Delitheou et al., 2019). Metody te pozwalają łatwo zidentyfikować obszary konfliktowe (Kahila-Tani et al., 2016; Brown et al., 2018). Miękkie dane pozyskane od społeczeństwa mogą być analizowane jednocześnie z „twardymi” danymi przestrzennymi (Kahila-Tani et al., 2019).

Istotnym, choć stosunkowo rzadko dostrzeganym w analizowanej literaturze problemem, są umiejętności społeczeństwa w zakresie posługiwania się metodami bazującymi na ICT oraz mapą. W literaturze pojawiły się pojęcia *spatial literacy* i *spatial citizen* (Atzmanstorfer et al., 2014). Rzeszewski i Kotus (2019) na podstawie przeprowadzonego w Poznaniu eksperymentu wskazują, że respondenci mają trudności z czytaniem, rozumieniem mapy i precyzyjnym zaznaczaniem miejsc na mapie. Niedostatek takich kompetencji może istotnie ograniczać możliwości upodmiotowienia mieszkańców w procesie

planistycznym. Jak wskazują analizy Kaczmarka i Wójcickiego (2015) prowadzone dla polskich miast, w konsultacjach dokumentów planistycznych przy wykorzystaniu metod PPGiS uczestniczyli głównie ludzie młodzi z wyższym wykształceniem. Na nadreprezentację młodych, pracujących wskazują również Kahila-Tani et al. (2016). Aby zadbać o reprezentatywny udział mieszkańców w procesie planistycznym, metody te nie powinny zastępować, lecz uzupełnić metody bazujące na kontakcie bezpośrednim i dyskusji, w których uczestniczą inne grupy społeczne.

W porównaniu do partycypacji bazującej na GIS, innym formom uczestnictwa społecznego w planowaniu przestrzeni poświęca się obecnie znacznie mniej uwagi. Wykorzystanie tradycyjnych metod bazujących na bezpośrednim kontakcie i mapach papierowych jest opisywane dla obszarów, gdzie ograniczony dostęp do Internetu utrudnia stosowanie PPGiS (Blake et al., 2017) lub wtedy, kiedy są one tylko jednym z elementów nowatorskiej metodyki (lub metody) partycypacji. Propozycje nowatorskich metod są odpowiedzią nauki na obserwowane w praktyce ułomności procesu partycypacji, np. małe zainteresowanie społeczeństwa procedurami planistycznymi. Można tu wskazać kilka przykładów.

Nyseth et al. (2019) koncentrują swoją uwagę na eksperymentalnych, innowacyjnych sposobach włączenia mieszkańców w planowanie obszarów zurbanizowanych (*urban laboratories*), których istotą jest interakcja i deliberacja w różnych, nietypowych dla procedur planistycznych formach i różnych przestrzeniach, z wykorzystaniem ekspresji artystycznej, wydarzeń kulturalnych, konwersacji filozoficznych, z udziałem wielorakich podmiotów (np. dzieci). Następuje odwrócenie kierunków interakcji w procesie planistycznym (planiści i władze przychodzą do mieszkańców, na ulice itp. a nie odwrotnie). Społeczne innowacje w planowaniu odzwierciedlają również współczesne trendy otwartości na różnorodność społeczną, w tym mniejszości społeczne. Problematiczne jest przełożenie wyników eksperymentalnych sposobów partycypacji na decyzje planistyczne osadzone w konkretnych procedurach i przepisach prawa.

Metodologie mobilne (Bergeron et al., 2014) są jednym z przykładów innowacji w badaniach mających na celu rozpoznanie wartości i znaczeń miejsc dla planowania przestrzennego. Metoda *go-along*, bazująca na codziennym doświadczeniu i wiedzy potocznej polega na prowadzeniu wywiadów w drodze – na przemieszczaniu się po miejscach, które wskazuje i opisuje osoba ankietowana, decydująca o kierunkach przemieszczania się. W ten sposób badacz towarzyszy osobie w jej codziennym środowisku. W przeciwieństwie do innych, oderwanych od kontekstu metod badania wartości miejsc, mobilny sposób prowadzenia wywiadów zapewnia kontakt z życiowymi sytuacjami w naturalnym środowisku osoby badanej (Bergeron et al., 2014). Metoda 3C (*Collaborative communities through coproduction*; Frieling et al., 2014) czy *Community Voice Method* (Cumming i Norwood, 2012), to inne nowatorskie propozycje metodyczne, mające na celu budowanie dialogu pomiędzy członkami społeczności lokalnej i planistami, profesjonalistami, naukowcami, aby tworzyć i realizować wspólną wizję lokalnej przestrzeni.

Podsumowanie

Literatura ostatniej dekady (2010–2019) poświęcona uczestnictwu społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni bazuje na różnorodnych podstawach teoretycznych wywodzących się głównie z nauk społeczno-politycznych, ale także zarządzania, ekologii czy geogra-

fii społecznej nurtu humanistycznego. Częste są powołania na pojęcie deliberacji i termin *collaboration*, powiązany z teorią działania komunikacyjnego, niemający polskiego odpowiednika. Jednocześnie współcześni badacze wskazują, że pomimo wielu lat rozwoju teorii planowania przestrzennego opartego na deliberacji i działaniu komunikacyjnym, jej praktyczne wykorzystanie pozostaje wciąż na niskim poziomie (np. Maynard, 2015; Kahila-Tani et al., 2016; Delitheou et al., 2019) i polega ono głównie na działaniach eksperymentalnych (Nyseth, 2019).

We współczesnej literaturze nadal wykorzystywana jest drabina Arnstein jako podstawa teoretyczna. Powtarzają się odwołania do pojęcia *governance* i koprodukcji. Uczestnictwo społeczności lokalnych w planowaniu przestrzeni uzasadniane jest m.in. koncepcją sprawiedliwości społecznej, a w uzasadnieniu partycypacji w planowaniu obszarów przyrodniczo cennych stosowana jest m.in. koncepcja usług ekosystemowych. Wielokrotnie badacze używają pojęcia wiedzy i uczenia się – społeczność lokalna jest dostarczycielem szczegółowej, lokalnie specyficznej wiedzy dla planowania. Planowanie powinno być efektem procesu społeczno-przestrzennego uczenia się. W literaturze obecne są też odwołania do pojęcia miejsca w rozumieniu geografii humanistycznej – identyfikacja niematerialnych związków mieszkańców z miejscem jest bardzo istotna dla planowania, co podkreśla się w literaturze, ale zaniedbuje w praktyce planistycznej. Nawiązując do opisywanych przez Davoudiego (2012) dwóch generalnych, odmiennych podejść do planowania przestrzennego – pozytywistycznego i interpretacyjnego – literatura promuje przede wszystkim to drugie podejście, w którym istotna jest wielość interpretacji przestrzeni, społeczne i kulturowe znaczenia miejsc, różnorodność źródeł wiedzy itd.

Współczesna literatura koncentruje uwagę na poszukiwaniu nowych sposobów aktywizacji mieszkańców i ich testowaniu. Dominują zatem prace szczegółowo prezentujące nowatorskie inicjatywy pozyskiwania głosu mieszkańców na temat przestrzeni, w której funkcjonują. Jest to zatem partycypacja o charakterze paternalistycznym – mieszkańcy są zapraszani do uczestnictwa w projektach planistycznych inicjowanych przez władze lub inne instytucje. Nowe sposoby aktywizacji mieszkańców to odpowiedź nauki na niezadowalające efekty stosowania rutynowych, standardowych metod partycypacji społecznej w praktyce planistycznej. Ułomność tradycyjnych metod partycypacji to problem nawet w krajach o ugruntowanych tradycjach demokratycznych i silnym społeczeństwie obywatelskim. Jak wskazują Cumming i Norwood (2012) na przykładach ze Stanów Zjednoczonych, wymagane prawem procedury włączania mieszkańców w planowanie przestrzenne, jak wysłuchanie publiczne, konsultacje, nie działają, lecz raczej stwarzają atmosferę konfrontacji; dużym problemem jest wyobcowanie mieszkańców wobec procedur planistycznych. Podobne opinie dotyczą Austrii i Niemiec, gdzie obowiązujące procedury nie służą faktycznej dyskusji, dialogowi i nie sprzyjają uczeniu się w procesie planowania przestrzeni (Mostegl et al., 2017).

Choć w pracach akcentuje się konieczność uwzględnienia głosu społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni, co jednoznacznie uzasadniają koncepcje teoretyczne, to bardzo mało uwagi poświęca się metodom przetworzenia pozyskanej wiedzy i wykorzystania jej w podejmowaniu konkretnych decyzji planistycznych czy tworzeniu dokumentów planistycznych. Jak zauważa Kytta et al. (2013) operacjonalizacja opinii uzyskanych od mieszkańców jest trudnym wyzwaniem. Jest to zagadnienie pomijane przez badaczy lub traktowane bardzo ogólnikowo. Jest to istotna luka w analizowanym dorobku, pozostawiająca czytelnikowi pewien niedosyt.

Analizowane prace przedstawiają włączanie społeczności lokalnej w planowanie przede wszystkim obszarów zurbanizowanych, ale także obszarów cennych przyrodniczo, w tym lasów, terenów podmokłych, rzek itd. Zwraca się uwagę na znaczenie wiedzy pozyskanej od społeczeństwa w identyfikacji konfliktów przestrzennych, identyfikacji usług ekosystemowych, weryfikacji możliwości prowadzenia skutecznej ochrony przyrody. Stosunkowo niewiele uwagi poświęca się uczestnictwu społecznemu w planowaniu wsi i małych miast poza dużymi aglomeracjami. Zaskakuje bardzo mały udział prac dotyczących oddolnych inicjatyw społeczności ukierunkowanych na planowanie lokalnej przestrzeni. Częściowo może to wynikać z faktu, że aktywność taka nie zawsze definiowana jest jako uczestnictwo w planowaniu przestrzeni, dlatego prace jej dotyczące nie pojawiały się w wynikach wyszukiwania publikacji naukowych. W zakresie metodycznym zwrócić należy uwagę na dominację metod partycypacji bazujących na technologiach komunikacyjno-informacyjnych (PPGIS, VGI).

Powyższy przegląd jest swoistym sprawozdaniem z międzynarodowej literatury dotyczącej uczestnictwa społeczności lokalnej w planowaniu przestrzeni, pozyskanej metodą przeszukiwania bazy Web of Science. Skoncentrowano się na trzech wątkach: koncepcjach teoretycznych, obszarach oraz metodach uczestnictwa. Niewątpliwie każdy z tych wątków zasługuje na bardziej wnikliwą prezentację w osobnych artykułach. W nawiązaniu do dorobku międzynarodowego, systematycznemu przeglądowi warto by również poddać obszerną literaturę krajową – tematyka cieszy się w ostatnich latach dużym zainteresowaniem polskich badaczy.

Tabele są opracowaniami własnymi autora artykułu.

Piśmiennictwo

- Aitken, M. (2010). A three-dimensional view of public participation in Scottish land-use planning: Empowerment or social control? *Planning Theory*, 9(3), 248-264. <https://doi.org/10.1177/1473095210366193>
- Albrechts, L. (2013). Reframing strategic spatial planning by using a coproduction perspective. *Planning Theory*, 12(1), 46-63. <https://doi.org/10.1177/1473095212452722>
- Arnstein, S.R. (1969). A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216–224, <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Atzmanstorfer, K., Resl, R., Eitzinger, A., & Izurieta, X. (2014). The GeoCitizen-approach: community-based spatial planning – an Ecuadorian case study. *Cartography and Geographic Information Science*, 41(3), 248-259. <http://dx.doi.org/10.1080/15230406.2014.890546>
- Bailey, K., & Grossardt, T. (2010). Toward Structured Public Involvement: Justice, Geography and Collaborative Geospatial/Geovisual Decision Support Systems. *Annals of the Association of American Geographers*, 100(1), 57-86. <https://doi.org/10.1080/00045600903364259>
- Baker, M., Hincks, S., & Sheriff, G. (2010). Revisiting...Getting involved in plan making: Participation and stakeholder involvement in local and regional spatial strategies in England. *Environment and Planning C, Government and Policy*, 28(4). <https://doi.org/10.1068/c0972>
- Baylan, E., & Karadeniz, N. (2018). Identifying landscape values and stakeholder conflicts for the protection of landscape multifunctionality. The case of Eksisu Wetlands (Turkey). *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(1), 199-223. https://doi.org/10.15666/aeer/1601_199223

- Bąkowska-Waldmann, E., Brudka, C., & Jankowski, P. (2018). Legal and Organizational Framework for the use of Geoweb Methods for Public Participation in Spatial Planning in Poland: Experiences, Opinions and Challenges. *Quaestiones Geographicae*, 37(3), 163-175. <https://doi.org/10.2478/quageo-2018-0032>
- Bergeron, J., Paquette, S., & Poullaouec-Gonidec, P. (2014). Uncovering landscape values and micro-geographies of meanings with the go-along method. *Landscape and Urban Planning*, 122, 108-121. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.11.009>
- Blake, D., Auge, A.A., & Sherren, K. (2017). Participatory mapping to elicit cultural coastal values for Marine Spatial Planning in a remote archipelago, *Ocean and Coastal Management*, 148, 195-203. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.08.010>
- Borges, J., Jankowski, P., & Davis, C.A. (2015). Crowdsourcing for Geodesign: Opportunities and Challenges for Stakeholder Input in Urban Planning. W: *Cartography – Maps Connecting the World* (s. 361-373). 27th International Cartographic Conference (ICC), Rio de Janeiro, 23-28.08.2015. *Lecture Notes in Geoinformation and Cartography*.
- Bourgoin, J., Castella, J. C, Pullar, D., Lestrelin, G., & Bouahom, B. (2012). Toward a land zoning negotiation support platform: "Tips and tricks" for participatory land use planning in Laos. *Landscape and Urban Planning*, 104(2), 270-278. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.11.008>
- Brown, G. (2012). An empirical evaluation of the spatial accuracy of public participation GIS (PPGIS) data. *Applied Geography*, 34, 289-294. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2011.12.004>
- Brown, G. (2017). A Review of Sampling Effects and Response Bias in Internet Participatory Mapping (PPGIS/PGIS/VGI). *Transactions in GIS*, 21(1), 39-56. <https://doi.org/10.1111/tgis.12207>
- Brown, G., & Brabyn, L., (2012). An analysis of the relationships between multiple values and physical landscapes at a regional scale using public participation GIS and landscape character classification. *Landscape and Urban Planning*, 107(3, 1), 317-331. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.06.007>
- Brown, G., & Donovan, S. (2013). Escaping the National Forest Planning Quagmire: Using Public Participation GIS to Assess Acceptable National Forest Use. *Journal of Forestry*, 111(2), 115-125. <https://doi.org/10.5849/jof.12-087>
- Brown, G., Donovan, S., Pullar, D., Pocewicz, A., Toohey, R., & Ballesteros-Lopez, R. (2014). An empirical evaluation of workshop versus survey PPGIS methods. *Applied Geography*, 48, 42-51. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2014.01.008>
- Brown, G., & Fagerholm, N. (2015). Empirical PPGIS/PGIS mapping of ecosystem services: A review and evaluation, *Ecosystem Services*, 13, 119-133. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2014.10.007>
- Brown, G., McAlpine, C., Rhodes, J., Lunneyd, D., Goldingay, R., Fielding, K., Hetherington, S., Hopkins, M., Manning, C., Wood, M., Brace, A., Vass, L., & Swankie, L. (2019). Integration of social spatial data to assess conservation opportunities and priorities. *Biological Conservation*, 236, 452-463. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.06.002>
- Brown, G., Sanders, S., & Reed, P. (2018). Using public participatory mapping to inform general land use planning and zoning, *Landscape and Urban Planning*, 177, 64-74. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2018.04.011>
- Brown, G., Weber, D., & de Bie, K. (2015). Is PPGIS good enough? An empirical evaluation of the quality of PPGIS crowd-sourced spatial data for conservation planning, *Land Use Policy*, 43, 228-238. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.11.014>
- Cumming, G., & Norwood, C. (2012). The Community Voice Method: Using participatory research and filmmaking to foster dialog about changing landscapes, *Landscape and Urban Planning*, 105(4), 434-444. <https://doi.org/10.1016/j.landurplan.2012.01.018>

- Czepkiewicz, M., Jankowski, P., & Młodkowski, M. (2017). Geo-questionnaires in urban planning: recruitment methods, participant engagement, and data quality. *Cartography and Geographic Information Science*, 44(6), 551-567. <https://doi.org/10.1080/15230406.2016.1230520>
- Czepkiewicz, M., Jankowski, P., & Zwolinski, Z. (2018). Geo-questionnaire: a spatially explicit method for eliciting public preferences, behavioural patterns, and local knowledge – an overview. *Quaestiones Geographicae*, 37(3), 177-190. <https://doi.org/10.2478/quageo-2018-0033>
- Damurski, Ł. (2012). Polish planners' attitudes towards citizen participation. *Problemy Ekorożwoju*, 7(2), 87-96.
- Davoudi, S. (2012). The Legacy of Positivism and the Emergence of Interpretive Tradition in Spatial Planning. *Regional Studies*, 46(4), 429-441. <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.618120>
- De Freitas, D.M., King, D. & Cottrell, A. (2013). Fits and misfits of linked public participation and spatial information in water quality management on the Great Barrier Reef coast (Australia). *Journal of Coastal Conservation*, 17(2), 253-269. <https://doi.org/10.1007/s11852-011-0167-y>
- Delitheou, V., Bakogiannis, E. & Kyriakidis, C. (2019). Urban planning: integrating smart applications to promote community engagement. *Heliyon*, 5, e01672. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e01672>
- Dragouni, M., & Fouseki, K. (2018). Drivers of community participation in heritage tourism planning: an empirical investigation. *Journal of Heritage Tourism*, 13(3), 237-256. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2017.1310214>
- Eilola, S., Käyhkö, N., Ferdinands, A., & Fagerholm, N. (2019). A bird's eye view of my village – Developing participatory geospatial methodology for local level land use planning in the Southern Highlands of Tanzania. *Landscape and Urban Planning*, 190, 103596. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.103596>
- Eiter, S., & Vik, M.L. (2015). Public participation in landscape planning: Effective methods for implementing the European Landscape Convention in Norway. *Land Use Policy*, 44, 44-53. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.11.012>
- Elbakidze, M., Dawson, L., Andersson, K., Axelsson, R., Angelstam, P., Stjernquist, I., Teitelbaum, S., Schlyter, P., & Thellbro, C. (2015). Is spatial planning a collaborative learning process? A case study from a rural–urban gradient in Sweden. *Land Use Policy*, 48, 270–285. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.05.001>
- Faehle, M., Bäcklund, P., Tyrväinen, L., Niemelä, J., & Yli-Pelkonen, V. (2014). How can residents' experiences inform planning of urban green infrastructure? Case Finland. *Landscape and Urban Planning*, 130, 171-183. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.07.012>
- Feltynowski, M. (2015). Spatial Information System – a tool supporting good governance in spatial planning processes of green areas. *Journal of Urban and Regional Analysis*, 7(1), 69-82. <https://doi.org/10.15611/pn.2016.418.05>
- Fox, E., Poncelet, E., Connor, D., Vasques, J., Ugoretz, J., McCreary, S., Monie, D., Harty, M., & Gleason, M. (2013). Adapting stakeholder processes to region-specific challenges in marine protected area network planning, *Ocean and Coastal Management*, 74, Special Issue, 24-33, <https://doi.org/10.15611/pn.2016.418.05>
- Frieling, M.A., Lindenberg, S.M., & Stokman, F.N. (2014). Collaborative Communities Through Co-production: Two Case Studies, *American Review of Public Administration*, 44(1), 35-58. <https://doi.org/10.1177/0275074012456897>
- Gu, H. (2016). NIMBYism in China: Issues and prospects of public participation in facility siting, *Land Use Policy*, 52, 527-534. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.12.015>

- Gustavsson, E., & Elander, I. (2016). Sustainability potential of a redevelopment initiative in Swedish public housing: The ambiguous role of residents' participation and place identity. *Progress in Planning*, 103, 1-25. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2014.10.003>
- Hanssen, G.S., & Falleth, E.I. (2014). Market-Oriented Urban Planning – Constraining Citizen Participation, *Local Government Studies*, 40(3), 403-428. <https://doi.org/10.1080/03003930.2013.834254>
- Hartmann, T. (2012). Wicked problems and clumsy solutions: Planning as expectation management, *Planning Theory*, 11(3), 242-256. <https://doi.org/10.1177/1473095212440427>
- Haughton, G., Allmendinger, P., Counsell, D., & Vigar, G. (2010). *The New Spatial Planning: Territorial Management with Soft Spaces and Fuzzy Boundaries*. Taylor & Francis, London.
- He, G., Mol, A.P.J., & Lu, Y. (2016). Public protests against the Beijing-Shenyang high-speed railway in China, *Transportation Research Part D, Transport and Environment*, 43, 1-16.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies*. London: Macmillan.
- Ives, C.D., Oke, C., Hehir, A., Gordon, A., Wang, Y., & Bekessy, S. (2017). Capturing residents' values for urban green space: Mapping, analysis and guidance for practice. *Landscape and Urban Planning*, 161, 32-43. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.12.010>
- Jarvis, R., Breen, B., Kraegeloh, C., & Rex Billington, D. (2015). Citizen science and the power of public participation in marine spatial planning. *Marine Policy*, 57, 21-26. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2015.03.011>
- Jarvis, R., Breen, B., Kraegeloh, C., & Rex Billington, D. (2016). Identifying Diverse Conservation Values for Place-Based Spatial Planning Using Crowdsourced Voluntary Geographic Information. *Society and Natural Resources*, 29(5), 603-616. <https://doi.org/10.1080/08941920.2015.1107793>
- Jiang, L., Masullo, M., Maffei, L., Meng, F., & Vorländer, M. (2018). A demonstrator tool of web-based virtual reality for participatory evaluation of urban sound environment. *Landscape and Urban Planning*, 170, 276-282. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.09.007>
- Kaczmarek, T., & Wójcicki, M. (2016). Participation in public consultations on spatial Planning Documents. The case of Poznań city. *Quaestiones Geographicae*, 35(2), 71-81.
- Kahila-Tani, M., Broberg, A., Kytta, M., & Tyger, T. (2016). Let the Citizens Map-Public Participation GIS as a Planning Support System in the Helsinki Master Plan Process. *Planning Practice and Research*, 31(2), 195-214. <https://doi.org/10.1080/02697459.2015.1104203>
- Kangas, A., Rasinmaki, J., Eyvindson, K., & Chambers, P. (2015). A Mobile Phone Application for the Collection of Opinion Data for Forest Planning Purposes. *Environmental Management*, 55(4), 961-971. <https://doi.org/10.1007/s00267-014-0438-0>
- Karimi, A. & Adams, V.M. (2019). Planning for the future: Combining spatially-explicit public preferences with tenure policies to support land-use planning. *Land Use Policy*, 82, 497-508. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.12.033>
- Karimi, A., Tulloch, A.I.T. Brown, G., & Hockings, M. (2017). Understanding the effects of different social data on selecting priority conservation areas. *Conservation Biology*, 31(6), 1439-1449. <https://doi.org/10.1111/cobi.12947>
- Kerselaers, E., Rogge, E., Vanempten, L., Lauwers, G., & Van Huylenbroeck, G. (2013). Changing land use in the countryside: stakeholders' perception of the ongoing rural planning processes in Flanders, *Land Use Policy*, 32, 197-206. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.10.016>
- Kytta, M., Broberg, A., Tzoulas, T., & Snabb, K. (2013). Towards contextually sensitive urban densification: Location-based softGIS knowledge revealing perceived residential environmental quality. *Landscape and Urban Planning*, 113, 30-46. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.01.008>

- Lalicic, I., & Oender, I. (2018). Residents' Involvement in Urban Tourism Planning: Opportunities from a Smart City Perspective. *Sustainability*, *10*(6), 1852. <https://doi.org/10.3390/su10061852>
- Lee, J., Kim, S., & Kwon, H. (2017). Mapping Interests by Stakeholders' Subjectivities toward Eco-tourism Resources: The Case of Seocheon-Gun, Korea. *Sustainability*, *9*(1), Article Number: 93. <https://doi.org/10.3390/su9010093>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Legacy, C. (2017). Is there a crisis of participatory planning? *Planning Theory*, *16*(4), 425-442. <https://doi.org/10.1177/1473095216667433>
- Leibenath, M., Wirth, P., & Lintz, G. (2016). Just a talking shop? – Informal participatory spatial planning for implementing state wind energy targets in Germany. *Utilities Policy*, *41*, 206-213. <https://doi.org/10.1016/j.jup.2016.02.008>
- Lin, Y., & Geertman, S. (2015). Smart Governance, Collaborative Planning and Planning Support Systems: A Fruitful Triangle? W: S. Geertman, J. Ferreira, R. Goodspeed, J. Stillwell (red.), *Planning Support Systems and Smart Cities*, Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-18368-8_14
- Matthews, P., Bramley, G., & Hastings, A. (2015). Homo Economicus in a Big Society: Understanding Middle-class Activism and NIMBYism towards New Housing Developments, *Housing Theory and Society*, *32*(1), 54-72. <https://doi.org/10.1080/14036096.2014.947173>
- Maynard, C. (2015). Accessing the environment: Delivering ecological and societal benefits through knowledge integration. The case of water management, *Applied Geography*, *58*. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2015.01.013>
- McAndrews, C., & Marcus, J. (2015). The politics of collective public participation in transportation decision-making. *Transportation Research, Part A, Policy and Practice*, *78*, 537-550. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2015.06.014>
- McGlone, N. (2016). Pop-Up kids: exploring children's experience of temporary public space. *Australian Planner*, *53*(2), 117-126. <https://doi.org/10.1080/07293682.2015.1135811>
- McLain, R., Banis, D.; Todd, A., & Cervený, L.K. (2017). Multiple methods of public engagement: Disaggregating socio-spatial data for environmental planning in western Washington, USA, *Journal of Environmental Management*, *204*, 61-74. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2017.08.037>
- Michels, A. (2012). Citizen Participation in Local Policy Making: Design and Democracy. *International Journal of Public Administration*, *35*, 285-292. <https://doi.org/10.1080/01900692.2012.661301>
- Moran, S., Perreault, M., & Smardon, R. (2019). Finding our way: A case study of urban waterway restoration and participatory process, *Landscape and Urban Planning*, *191*, Article 102982. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.08.004>
- Mostegl, N., Pröbstl-Haider, U., & Haider, W. (2017). Spatial energy planning in Germany: Between high ambitions and communal hesitations. *Landscape and Urban Planning*, *167*, 451-462. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.07.013>
- Munro, J., Pearce, J., Brown, G., Kobryn, H., & Moore, S.A. (2017). Identifying 'public values' for marine and coastal planning: Are residents and non-residents really so different? *Ocean and Coastal Management*, *148*, 9-21. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.07.016>
- Nastran, M. (2015). Why does nobody ask us? Impacts on local perception of a protected area in designation, Slovenia, *Land Use Policy*, *46*, 38-49. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.02.001>
- Natarajan, L. (2013). *Learning in a participatory spatial planning context: a study of community engagement and planning knowledge in England*, London: University College London.
- Natarajan, L. (2017). Socio-spatial learning: A case study of community knowledge in participatory spatial planning, *Progress in Planning*, *111*, 1-23. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2015.06.002>

- Newig, J., Schulz, D., & Jager, N. (2016). Disentangling Puzzles of Spatial Scales and Participation in Environmental Governance-The Case of Governance Re-scaling Through the European Water Framework Directive. *Environmental Management*, 58(6), 998-1014.
<https://doi.org/10.1007/s00267-016-0753-8>
- Niedziałkowski, K., Blicharska, M., Mikusiński, G., & Jędrzejewska, B. (2014). Why is it difficult to enlarge a protected area? Ecosystem services perspective on the conflict around the extension of the Białowieża National Park in Poland, *Land Use Policy*, 38, 314-329.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.12.002>
- Nyseth, T., Ringholm, T. & Agger, A. (2019). Innovative Forms of Citizen Participation at the Fringe of the Formal Planning System. *Urban Planning*, 4(1), 7-18. <http://dx.doi.org/10.17645/up.v4i1.1680>
- Olafsson, A.S., & Skov-Petersen, H. (2014). The use of GIS-based support of recreational trail planning by local governments. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 7(2), 149-168.
<https://doi.org/10.1007/s12061-013-9094-7>
- Panagiotopoulou, M. & Stratigea, A. (2017). Spatial Data Management and Visualization Tools and Technologies for Enhancing Participatory e-Planning in Smart Cities, W: A. Stratigea, E. Kyriakides, & C. Nicolaidis (red.), *Smart City in the Mediterranean* (s. 31-57). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-54558-5_2
- Pawłowska, A. (2016). Governance jako podejście teoretyczne – kilka kwestii spornych, *Polityka i Społeczeństwo*, 14(3), 5-17. <https://doi.org/10.15584/polispol.2016.3.1>
- Pietrzyk-Kaszyńska, A., Czepkiewicz, M., & Kronenberg, J. (2017). Eliciting non-monetary values of formal and informal urban green spaces using public participation GIS, *Landscape and Urban Planning*, 160, 85-95. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.12.012>
- Piowarczyk, J., & Wróbel, B. (2016). Determinants of legitimate governance of marine Natura 2000 sites in a post-transition European Union country: A case study of Puck Bay, Poland. *Marine Policy*, 17, 310-317. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2016.01.019>
- Poppe, W., & Young, D. (2015). The Politics of Place: Place-making versus Densification in Toronto's Tower Neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(3), 613-621.
<https://doi.org/10.1111/1468-2427.12196>
- Rall, E., Hansen, R., & Pauleit, S. (2019). The added value of public participation GIS (PPGIS) for urban green infrastructure planning. *Urban Forestry and Urban Greening*, 40, Special Issue: SI, 264-274.
- Rzeszewski, M. & Kotus, J. (2019). Usability and usefulness of internet mapping platforms in participatory spatial planning. *Applied Geography*, 103, 56-69. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2019.01.001>
- Santos, B. (2017). Improving Urban Planning Information, Transparency and Participation in Public Administrations, *International Journal of E-Planning Research*, 6(4), 58-75.
<https://doi.org/10.4018/IJEPR.2017100104>
- Sarkki, S., Parpan, T., Melnykovich, M. Zahvoyska, L., Derbal, J., Voloshyna, N., & Nijnik, M. (2019). Beyond participation! Social innovations facilitating movement from authoritative state to participatory forest governance in Ukraine, *Landscape Ecology*, 34(7), Special Issue, 1601-1618.
- Scholten, H. (2017). Geocraft as a Means to Support the Development of Smart Cities, Getting the People of the Place Involved – Youth Included. *Quality Innovation Prosperity*, 21(1), Special Issue, 119-150.
- Shen, Z., & Kawakami, M. (2010). An online visualization tool for Internet-based local townscape design, *Computers Environment and Urban Systems*, 34(2), 104-116.
- Smith, G. & Jentoft, S. (2017). Marine spatial planning in Scotland. Levelling the playing field? *Marine Policy*, 84, 33-41. <http://dx.doi.org/10.1016/j.marpol.2017.06.024>

- Soomro, K., Khan, Z., & Ludlov, D. (2017). Participatory governance in smart cities: the urbanAPI case study. *International Journal of Services, Technology and Management*, 23 (5-6), Special Issue, 419-444. <https://doi.org/10.1504/IJSTM.2017.088945>
- Sun, C. Y, Tai, H.H., & Yen, A.C. (2019). Use of Planning Training Courses and Activities to Enhance the Understanding of Eco-Community Planning Concepts in Participatory Planning Workshop Participants: A Case Study in Taiwan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(9), Article Number: 1666. <https://doi.org/10.3390/ijerph16091666>
- Ubaura, M. & Akiyama, S. (2016). Planning Processes for Reconstruction with Citizen Participation After Large-Scale Disasters: A Case Study of Reconstruction Study Meetings in Miyako City After the Great East Japan Earthquake. *Journal of Disaster Research*, 11(3), Special Issue, 486-495. <https://doi.org/10.20965/jdr.2016.p0486>
- Verbrugge, L., Buchecker, M., Garcia, X., Gottwald, S., Müller, S., Præsthholm, S., & Olafsson, A.S. (2019). Integrating sense of place in planning and management of multifunctional river landscapes: experiences from five European case studies, *Sustainability Science*, 14(3), 669-680. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00686-9>
- Vukomanovic, J., Skrip, M.M., & Meentemeyer, R.K. (2019). Making It Spatial Makes It Personal: Engaging Stakeholders with Geospatial Participatory Modeling, *Land*, 8(2), Article Number: 38. <https://doi.org/10.3390/land8020038>
- Walker, C., & Baxter, J. (2017). Procedural justice in Canadian wind energy development: A comparison of community-based and technocratic siting processes. *Energy Research and Social Science*, 29, 160-169. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.05.016>
- Warren-Kretzschmar, B. & Von Haaren, C. (2014). Communicating spatial planning decisions at the landscape and farm level with landscape visualization. *IFOREST-Biogeosciences and Forestry*, 7, 434-442. <https://doi.org/10.3832/ifor1175-007>
- Wesley, J.M., & Ainsworth, E.L. (2018). Creating Communities of Choice: Stakeholder Participation in Community Planning, *Societies*, 8(3), Article Number: 73. <https://doi.org/10.3390/soc8030073>
- Wu, H., He, Z., & Gong, J. (2010). A virtual globe-based 3D visualization and interactive framework for public participation in urban planning processes, *Computers Environment and Urban Systems*, 34(4), 291-298. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2009.12.001>
- Wu, C.J., Isaksson, K., & Antonson, H. (2017). The struggle to achieve holistic landscape planning: Lessons from planning the E6 road route through Tanum World Heritage Site, Sweden. *Land Use Policy*, 67, 167-177. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.05.036>
- Wymeersch, E., Oosterlynck, S., & Vanoutrive, T. (2019). The political ambivalences of participatory planning initiatives, *Planning Theory*, 18(3). <https://doi.org/10.1177/1473095218812514>

Summary

The paper is the result of a review of contemporary scientific literature on local-community participation in spatial planning. The aim of the review has been to determine those concepts which constitute the theoretical basis for studies, the areas in which the participation of a local community in planning is being examined, and the methods of involving inhabitants gaining most frequent description in the literature. The review included 96 relevant scientific articles from 2010-2019 that are available in the *Web of Science* database. In practice, this literature is found to feature marked diversity when it comes to the ways in which community participation in planning is embedded theoretically. While the

underpinning concepts derive mainly from the socio-political sciences, management, ecology or human geography are also represented, and reference is often made to the concept of deliberation and collaboration, as connected with the theory of communicative action. Note should also be taken of the importance of knowledge (especially lay knowledge) and learning as relatively new key concepts in the literature regarding social aspects of spatial planning.

The said literature focuses on the search for new ways in which residents can be activated as regards planning, as well as ways in which they can be tested. There is therefore a prevalence of works that detail innovative initiatives by which inhabitants' views on the space in which they function can be gained. Little attention is paid to translating the opinion and knowledge obtained from the community into planning decisions – this being an issue that researchers either ignore or treat very vaguely. This is then a significant gap in the output under analysis.

The analysed works present local-community involvement in planning, mainly in urbanised areas, but also in valuable natural areas, including forests, wetlands, rivers, etc. Relatively little attention is paid to social participation in the planning of villages and small towns outside large agglomerations. It is surprising that there is very little work on grassroots community initiatives aimed at the local-level planning of space.

The use of modern technologies in gauging society's opinions and knowledge on space is what proves dominant where methodological scope is concerned. There is wide discussion of the possibilities and advantages inherent in methodology based on PPGIS and VGI.

